

Mahkamjonov Masayidxon Doniyorjon o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

masayidxon@gmail.com

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT: TUSHUNCHASI, TARKIBIY TUZILMASI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot tushunchasi, uning asosiy xususiyatlari hamda zamonaviy iqtisodiy tizimdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar, davlat dasturlari va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilingan. Maqolada raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari mamlakat iqtisodiyotini raqamlashtirish jarayonining ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, elektron hukumat, raqamli texnologiyalar, innovatsiya.

Kirish

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi global iqtisodiy tizimda tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi natijasida iqtisodiy jarayonlarni boshqarish, ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatishning yangi shakllari paydo bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbekistonda ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. So'nggi yillarda qabul qilingan strategiyalar va dasturlar iqtisodiyot tarmoqlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish, davlat xizmatlarini elektron shaklga o'tkazish hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyotning nazariy asoslari hamda O'zbekistonda uning rivojlanish jarayonlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

I. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi va mohiyati

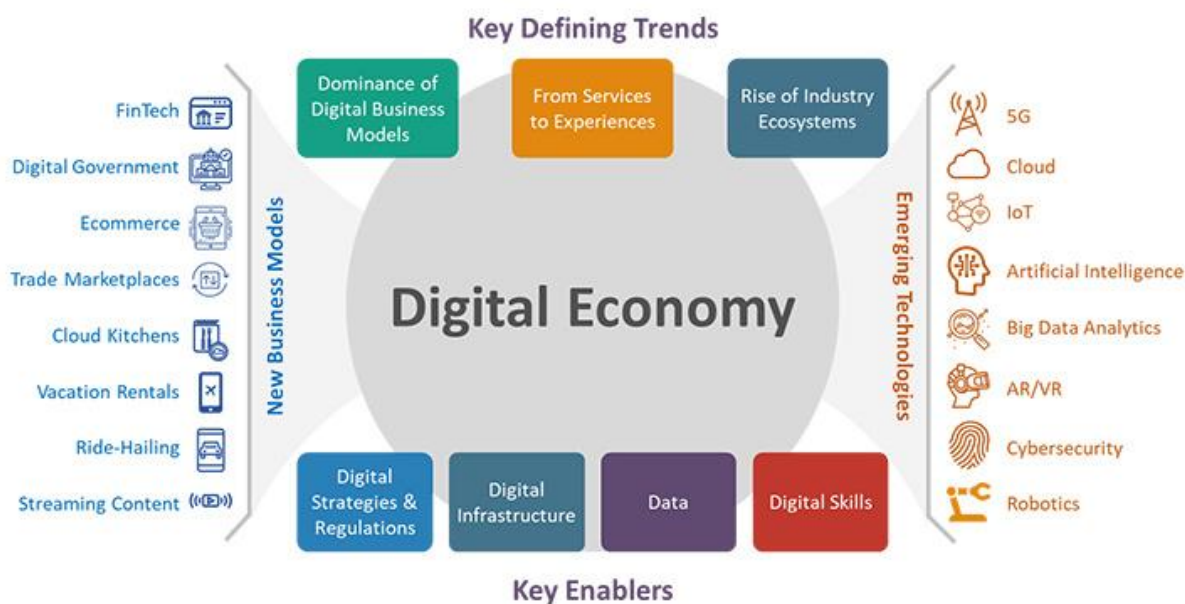
Raqamli iqtisodiyot zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan iqtisodiy faoliyat shakli bo'lib, unda asosiy resurs sifatida raqamli ma'lumotlar va axborot oqimlaridan foydalaniladi. Ushbu iqtisodiy modelda ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol jarayonlari raqamli texnologiyalar orqali amalga oshiriladi. Natijada iqtisodiy munosabatlarning tezkorligi va samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Raqamli iqtisodiyot tushunchasi internet texnologiyalari, raqamli platformalar, elektron savdo, sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data) hamda bulutli hisoblash texnologiyalari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu texnologiyalar iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtirish, xarajatlarni kamaytirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda aniqlikni ta'minlash imkonini beradi.

Raqamli iqtisodiyotning mohiyati faqat texnologik yangilanish bilan cheklanmaydi, balki iqtisodiy munosabatlarning mazmuni o'zgarishini ham ifodalaydi. U an'anaviy iqtisodiyotdan farqli ravishda ochiqlik, shaffoflik va innovatsiyaga asoslanganlik kabi xususiyatlarga ega. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot raqobat muhitini kuchaytirib, yangi biznes modellari va xizmat turlarining shakllanishiga sabab bo'ladi.

Umuman olganda, raqamli iqtisodiyot iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichini ifodalaydi va u mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

1-rasm. Raqamli iqtisodiyotning asosiy tarkibiy tuzilmasi aks ettirilgan bo'lib, unda raqamli infratuzilma, ma'lumotlar (data), raqamli ko'nikmalar, raqamli strategiyalar va tartibga solish

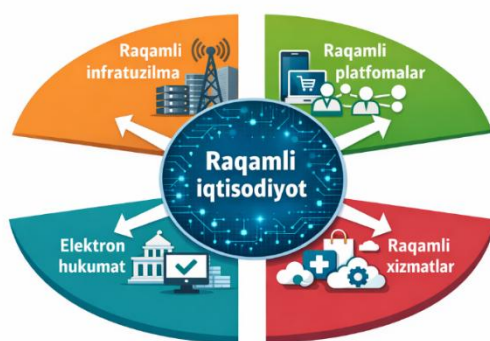
mexanizmlari asosiy omillar sifatida ko'rsatilgan. Shuningdek, yangi biznes modellari, elektron hukumat, elektron tijorat, moliyaviy texnologiyalar (FinTech) hamda sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar va kiberxavfsizlik kabi zamonaviy texnologiyalarning raqamli iqtisodiyot rivojidagi o'rni yoritilgan.

II. Raqamli iqtisodiyotning tarkibiy tuzilmasi va ahamiyati

Raqamli iqtisodiyot murakkab va ko'p qatlamli tizim bo'lib, u bir nechta o'zaro bog'liq tarkibiy qismlardan tashkil topadi. Mazkur tizimning asosini raqamli infratuzilma tashkil etadi. Raqamli infratuzilma yuqori tezlikdagi internet tarmoqlari, ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash markazlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'z ichiga oladi. Ushbu infratuzilmasiz raqamli iqtisodiyotning samarali faoliyati mumkin emas.

Raqamli iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismlaridan yana biri raqamli platformalar hisoblanadi. Ular orqali ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi munosabatlar soddalashtiriladi, elektron savdo va raqamli xizmatlar rivojlanadi. Raqamli platformalar iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini oshirib, bozor ishtirokchilari uchun teng imkoniyatlar yaratadi.

Shuningdek, elektron hukumat tizimlari raqamli iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Elektron davlat xizmatlari orqali aholiga va tadbirkorlik subyektlariga tezkor va qulay xizmatlar ko'rsatiladi, byurokratik to'siqlar kamayadi. Bu esa iqtisodiy faoliyatning faollashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Raqamli iqtisodiyotning ahamiyati, avvalo, iqtisodiy samaradorlikning oshishida namoyon bo‘ladi. Raqamli texnologiyalar yordamida ishlab chiqarish jarayonlari avtomatlashtiriladi, resurslardan oqilona foydalaniladi va xarajatlar qisqaradi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot innovatsion faoliyatni rag‘batlantirib, yangi biznes modellar va ish o‘rinlarining yaratilishiga zamin yaratadi. Umuman olganda, raqamli iqtisodiyotning tarkibiy tuzilmasi va uning iqtisodiy ahamiyati mamlakatning barqaror rivojlanishini ta‘minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

2-rasm. Raqamli iqtisodiyotning asosiy tarkibiy elementlari tizimli ravishda aks ettirilgan. Xususan, raqamli infratuzilma, raqamli platformalar, elektron hukumat hamda raqamli xizmatlar raqamli iqtisodiyotning tayanch yo‘nalishlari sifatida ko‘rsatilgan. Ushbu elementlar o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning uyg‘un rivojlanishi iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini oshirish, davlat xizmatlari sifatini yaxshilash hamda raqamli texnologiyalarning iqtisodiyot tarmoqlariga keng joriy etilishiga xizmat qiladi.

III. O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanish jarayoni

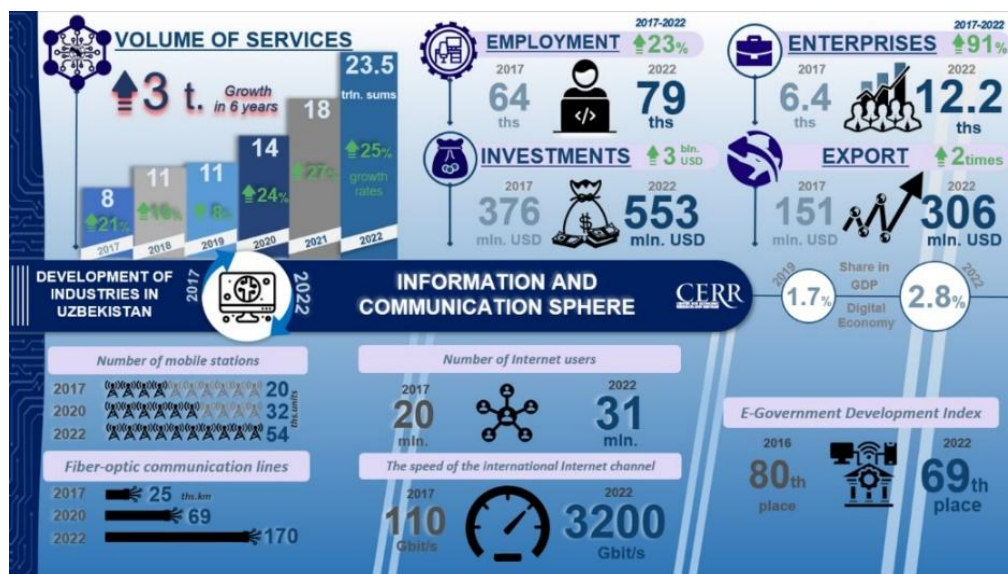
O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish so‘nggi yillarda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Mamlakatda iqtisodiyot va jamiyat hayotining barcha sohalariga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish maqsadida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi raqamli transformatsiyani ta‘minlashga qaratilgan muhim dasturiy hujjat hisoblanadi.

Davlat boshqaruvi tizimida raqamlashtirish jarayoni elektron hukumat xizmatlarini rivojlantirish orqali namoyon bo‘lmoqda. Bugungi kunda ko‘plab davlat xizmatlari elektron shaklda ko‘rsatilayotgani fuqarolar va tadbirkorlik subyektlari uchun qulayliklar yaratmoqda. Bu jarayon byurokratik to‘siqlarni qisqartirish, ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlash hamda korrupsiyaning oldini olishga xizmat qilmoqda.

Bank-moliya sohasida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi masofaviy bank xizmatlari, mobil ilovalar va elektron to‘lov tizimlarining keng rivojlanishiga olib keldi. Natijada moliyaviy operatsiyalar tezkorligi oshib, aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengaydi. Elektron tijoratning rivojlanishi esa ichki bozor faolligini kuchaytirib, tadbirkorlik subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Shuningdek, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va sanoat sohalarida ham raqamli texnologiyalar bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Masofaviy ta‘lim platformalari, elektron tibbiy axborot

tizimlari va sanoatda avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga mustahkam zamin yaratmoqda.

3-rasm. O'zbekiston Respublikasida axborot-kommunikatsiya sohasining rivojlanish dinamikasi va asosiy statistik ko'rsatkichlari (2017–2022-yillar).

IV. Raqamli iqtisodiyot rivojida mavjud muammolar va istiqbollar

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi bilan bir qatorda qator muammolar ham yuzaga kelmoqda. Eng asosiy muammolardan biri axborot xavfsizligini ta'minlash masalasidir. Raqamli texnologiyalardan keng foydalanish sharoitida shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, kiberxavfsizlikni kuchaytirish hamda axborot tizimlarining barqaror ishlashini ta'minlash dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Shuningdek, malakali kadrlar yetishmovchiligi raqamli iqtisodiyot rivojini sekinlashtiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar bilan ishlay oladigan mutaxassislarining kamligi, aholining raqamli savodxonlik darajasining yetarli emasligi mazkur sohada mavjud muammolarni yanada kuchaytiradi. Bundan tashqari, hududlar o'rtasida raqamli infratuzilmaning notekis rivojlanishi ham e'tiborga molik masala hisoblanadi.

Biroq ushbu muammolarga qaramasdan, raqamli iqtisodiyotning rivojlanish istiqbollari keng va salohiyatli hisoblanadi. Kelgusida raqamli ta'lim tizimlarini rivojlantirish, axborot-kommunikatsiya infratuzilmasini takomillashtirish hamda normativ-huquqiy bazani mustahkamlash orqali mavjud muammolarni bartaraf etish mumkin. Shuningdek, sun'iy intellekt, raqamli platformalar va innovatsion texnologiyalarni iqtisodiyot tarmoqlariga keng joriy etish mamlakatning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot jarayonida raqamli iqtisodiyot tushunchasi, uning mohiyati va tarkibiy tuzilmasi ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Raqamli iqtisodiyot zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan bo'lib, iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini oshirish, boshqaruv

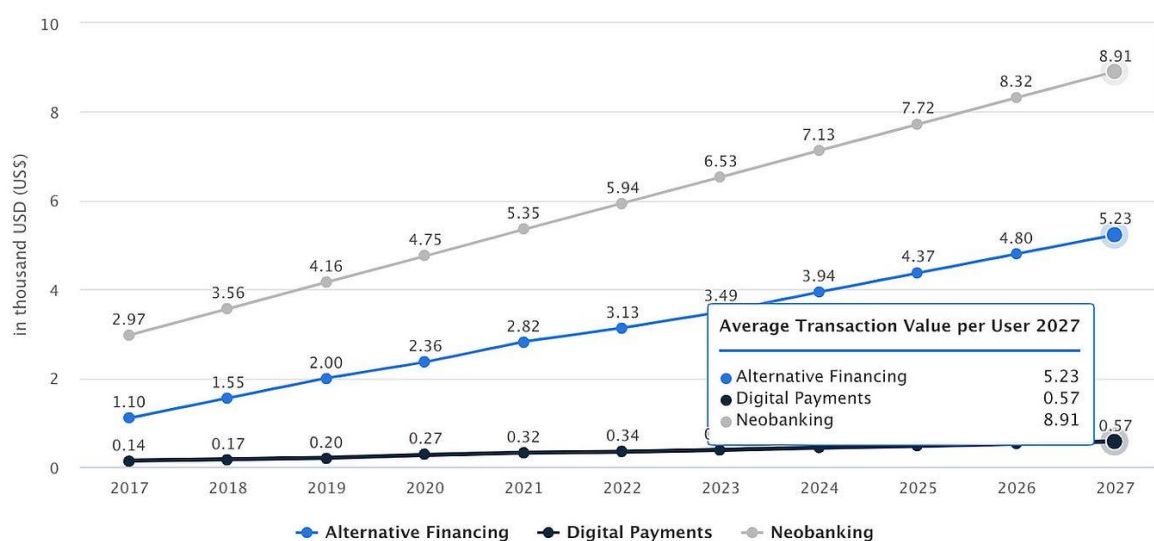
tizimini takomillashtirish hamda yangi biznes modellarning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida amalga oshirilmoqda. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida davlat boshqaruvi, bank-moliya tizimi, ta’lim, sog‘liqni saqlash va sanoat sohalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha muhim natijalarga erishilmoqda. Bu jarayonlar iqtisodiy faoliyatni faollashtirish, davlat xizmatlari sifatini oshirish hamda tadbirkorlik muhitini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot rivojida axborot xavfsizligini ta’minlash, malakali kadrlar tayyorlash va hududlar o‘rtasida raqamli infratuzilmani rivojlantirish kabi muammolar mavjudligi aniqlandi. Ushbu muammolarni tizimli ravishda bartaraf etish raqamli transformatsiyaning barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot O‘zbekiston iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish, innovatsion rivojlanishni jadallashtirish hamda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashning muhim omili hisoblanadi. Kelgusida raqamli texnologiyalarni iqtisodiyot tarmoqlariga keng joriy etish mamlakatning uzoq muddatli taraqqiyotiga xizmat qiladi.

AVERAGE TRANSACTION VALUE PER USER

Most recent update: Apr 2023

Source: Statista Market Insights

4-rasm. Muqobil moliyalashtirish, raqamli to‘lovlar va neobanklar segmentlarida foydalanuvchi boshiga o‘rtacha tranzaksiya qiymatining o‘sish dinamikasi (2017–2027).

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. — Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari va normativ-huquqiy hujjatlari. — Lex.uz rasmiy huquqiy portali.

3. Tapscott D. The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. — New York: McGraw-Hill, 2014.
4. World Bank. Digital Development Overview. — Washington, DC, 2022.
5. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. — Geneva: World Economic Forum, 2016.
6. OECD. Digital Economy Outlook. — Paris: OECD Publishing, 2021.
7. Mamatov B., Xudoyberdiyev A. Raqamli iqtisodiyot asoslari. — Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.